

بررسی و مقایسه شاخصه‌های زندگی اجتماعی پساآخرالزمان هالیوودی با دوران ظهور منجی در ادیان ابراهیمی

مسعود زائری^۱

چکیده

مفهوم آخرالزمان و ظهور حیاتی نوین در پی آن، از مضامین مشترک و بنیادین در ادیان الهی به شمار می‌رود. در تمامی کتب مقدس، این دوره نه تنها به عنوان پایان مطلق زندگی نیست، بلکه به مثابه آغازی نو برای زندگی آرمانی و اتوپیایی توصیف شده است. با این حال، سینمای هالیوود که امروزه یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین رسانه‌های جهان محسوب می‌شود، در چارچوب ژانر پساآخرالزمانی، تصویری کاملاً متفاوت از آینده ارائه می‌دهد. بازنمایی‌های سینمایی این ژانر، عمدتاً مبتنی بر سیطره ویرانی، فروپاشی نظم اجتماعی، زندگی قبیله‌ای، تضادهای طبقاتی شدید و زندگی در فضای دائمی ترس و ناامنی است. این تصویر تاریک و نومیدانه نه تنها با آموزه‌های ادیان الهی درباره دوران پس از ظهور منجی همخوانی ندارد، بلکه به بازتعریف مفاهیم اساسی چون نجات، آینده بشر و تمدن در قالبی سکولار و بدبینانه می‌پردازد. این مقاله با تحلیل تطبیقی میان گفتمان دینی دوران پس از ظهور منجی و بازنمایی‌های سینمایی پساآخرالزمان، به بررسی فاصله معنایی و ایدئولوژیک میان این دو روایت از آینده می‌پردازد.

واژگان کلیدی: منجی، پساآخرالزمان، سینمای هالیوود، شاخصه‌های زندگی اجتماعی

میل و اشتیاق انسان برای رسیدن به زمان ظهور منجی آسمانی، ریشه در اموری فطری مانند میل به رستگاری دارد. آنچه عاملی شده تا اندیشه ظهور یک منجی نهایی در تمام ادیان شکل گیرد، گرفتاری‌ها و بحران‌های بزرگی بوده است که موجودیت بشریت را به خطر انداخته است. در حقیقت، وقتی عموم مردم خود را گرفتار در بلاهای بزرگ می‌بینند، برای رهایی از آن وضعیت، ظهور یک نجات‌دهنده را به انتظار می‌کشند.^۱

تقسیم تاریخ زندگی بشریت به دو بخش «دوران قبل از ظهور منجی» و «دوران پس از ظهور منجی»، از جمله مواردی است که از تمام متون دینی الهی قابل برداشت است. مطالعه کتب آسمانی و ملاحظه اوصاف بیان‌شده برای دوران بعد از ظهور منجی، نمایانگر تفاوت ماهوی آن زمان با دوران قبل از ظهور است. اوصاف فرهنگی، اقتصادی و سیاسی-اجتماعی به تصویر کشیده شده برای دوران پس از ظهور، نشان از تغییری اساسی و تمدنی شگرف برای آن زمان دارد.

در این میان، صنعت سینمایی هالیوود نیز کوشیده است تا با ورودی جدی و مؤثر، خط اصلی روایتگری در موضوع آخرالزمان را در دست گیرد و از این طریق به اهداف و خواسته‌های خود نائل آید. از آنجا که صنعت سینما یکی از تولیدات استراتژیک دنیای غرب به شمار می‌رود که نمی‌توان آن را جدای از تفکر و تمدن غرب معنا کرد^۲، بر همین اساس لازم است تا به موضوعات مطرح‌شده در این سینما با دقتی مضاعف نگریم تا تحلیلی دقیق از آن به دست آید.

از این رو، در این مقاله سعی می‌شود تا با بیانی علمی و دقیق، به تعریف و تحلیل سینمای آخرالزمانی و پساآخرالزمانی هالیوود پرداخته شود. در مرحله نخست، شاخصه‌های جامعه پساآخرالزمانی به تصویر کشیده شده در این محصولات، با تمرکز بر سریال‌ها و فیلم‌های شاخص

۱. شاکری، منجی در ادیان، ص ۱۶.

۲. خندقی، آخرالزمان و آینده‌گرایی سینمایی، ص ۷۰.

این ژانر، بیان گردد و در مرحله بعد، ضمن بیان رابطه این همانی بین دوران پساآخرالزمانی هالیوودی با دوران پس از ظهور منجی، به مقایسه شاخصه‌های فرهنگی و سیاسی-اجتماعی این دو با یکدیگر پرداخته شود.

لازم به ذکر است که به دلیل گستردگی و تنوع تولیدات سینمای آخرالزمانی هالیوود، در بخش‌های مختلف مقاله که نیاز به معرفی آثار سینمایی وجود دارد، تنها به چند نمونه شاخص بسنده خواهد شد.

تعریف آخرالزمان و پسا آخرالزمانی هالیوود و مقایسه آن با مفهوم آخرالزمان دینی

مفهوم آخرالزمان از جمله مفاهیم دینی است که در تمام ادیان ابراهیمی - اعم از اسلام، مسیحیت و یهودیت - برای آن تعریف و نشانه‌هایی ذکر شده است و بر همین اساس، برای شناخت دقیق این مفهوم باید به متون دینی رجوع کرد.

در شریعت یهود، آخرالزمان به معنای روز خداوند و روز انتقام از گنهکاران و پاداش نیکوکاران معنا شده است که هم می‌تواند به معنای پایان جهان و روز قیامت باشد و هم می‌تواند به معنای پیروزی این قوم و برقراری حکومت ایشان در سراسر عالم، توسط منجی خودشان باشد. در شریعت مسیحیت نیز آخرالزمان به تمام شدن دوران کنونی و شروع دوران جدید، به همراه زنده شدن مردگان و بازگشت عیسی مسیح به مثابه منجی موعود، تعریف شده است.^۱ همچنین در دین اسلام، آخرالزمان به دوره‌ای از آخر عمر بشریت اطلاق می‌شود که مقدمه‌ای برای برپایی عالم قیامت است. از خصوصیات این دوره، ظهور منجی نجات‌بخشی است که جهان را به سمت فلاح و رستگاری سوق خواهد داد.^۲

با توجه به این تعاریف، در مجموع می‌توان نتیجه گرفت ظهور منجی در دوران آخرالزمان از

۱. جمعی از نویسندگان، گونه‌شناسی اندیشه منجی موعود، ص ۲۲۵.

۲. محمدی، آخرالزمان در ادیان ابراهیمی، ص ۷۸.

اشتراکات ادیان ابراهیمی است که دوران او نویدبخش حیاتی تازه برای بشریت است. اما در این میان، سینمای هالیوود نیز با کثرت تولیدات خود در این زمینه کوشیده است تعریفی جدید از مفهوم آخرالزمان و پساآخرالزمان برای مخاطبان خود ارائه دهد. مفهوم آخرالزمان در فرهنگ غرب، مترادف با ظهور دورانی مصیبت بار برای بشر بوده و با نابودی کره زمین و بسیاری از انسان‌ها و عدم امکان ادامه حیات در آن تلازم دارد.

مشاهده معانی دو واژه آخرالزمان^۱ و پسا آخرالزمان^۲ در منابعی همچون دیکشنری آکسفورد^۳ و یالانگ من^۴ و همچنین دقت در محتوایی که فرهنگ رایج رسانه‌ای جهان غرب در تعریف این دو واژه ارائه می‌دهد، ما را به این تفاوت رهنمون می‌سازد که تفاوت اصلی بین داستان‌های آخرالزمانی و پساآخرالزمانی، زمان وقوع رویداد فاجعه‌آمیز نسبت به رویدادهای اصلی داستان است. بدین معنا که داستان آخرالزمانی به پیشبرد یا وقوع نوعی رویداد آخرالزمانی - مانند جنگ هسته‌ای، بیماری همه‌گیر یا بلایای طبیعی که تمدن کنونی بشریت را نابود می‌کند - می‌پردازد و داستان ممکن است بر تلاش‌هایی برای جلوگیری از آخرالزمان یا روایت خود رویداد متمرکز باشد.^۵

اما در مقابل، داستان‌های پساآخرالزمانی پس از وقوع یک رویداد فاجعه‌بار اتفاق می‌افتد و داستان بازماندگانی را دنبال می‌کند که در تلاش هستند جامعه را بازسازی کنند و با عواقب بعدی در دنیایی کاملاً تغییر یافته کنار بیایند. در حقیقت، داستان آخرالزمانی خود واقعه آخرالزمان یا رویدادهای منتهی به آن را به تصویر می‌کشد، اما داستان‌های پساآخرالزمانی در دنیای

1. Apocalypse.
2. Post Apocalypse.
3. Oxford English Dictionary.
4. Longman Dictionary.
5. Representation of the Apocalypse in Hollywood Cinema, p80.

باقی مانده پس از وقوع آخرالزمان روایت می‌شود.^۱

پس از بیان تعاریف فوق، پرسش اصلی آن است که آیا آخرالزمان و پساآخرالزمانی که سینمای هالیوود برای مخاطبان خود تعریف می‌کند، تطابقی با این دو مفهوم در فرهنگ دینی دارد یا خیر؟ در پاسخ به این پرسش باید بیان داشت که آخرالزمانی که فیلم‌های سینمای هالیوود به تصویر می‌کشند، شباهت‌هایی با آخرالزمان دینی دارد؛ زیرا در متون مقدس ادیان، نشانه‌هایی برای رسیدن به این زمان ذکر شده است که غالباً از جنس وقوع حوادث و وقایع ناگوار و هولناک برای بشریت است.^۲ از همین رو، بر اساس هر دو تعریف دینی و غربی-هالیوودی، در آخرالزمان حوادثی وجود دارد که موجب سختی و مشقت برای انسان‌ها و حتی کاهش چشمگیر جمعیت بشریت خواهد شد. البته مقیاس این حوادث در اغلب محصولات سینمایی با مبالغه و بسیار عظیم به نمایش گذاشته شده است، تا جایی که حتی ادامه حیات در کره زمین را غیرممکن جلوه می‌دهد یا اینکه غیر از تعداد بسیار محدودی، تمامی بشریت محکوم به فنا هستند.

اما در مورد مفهوم پساآخرالزمان در محصولات سینمایی هالیوود و مفهوم دینی آن، تفاوت ماهوی و جدی وجود دارد؛ زیرا اساساً اگر بخواهیم نظیر پساآخرالزمان، فیلم‌های هالیوود را در مفهوم دینی آن بیان کنیم، این دوران همان دوران پس از ظهور منجی خواهد بود. در حقیقت، تفاوت کلیدی بین پساآخرالزمان بیان شده در سینمای هالیوود و دوران پس از ظهور منجی دینی، در جهان بینی و تمرکز روایت است.^۳ فیلم‌های پساآخرالزمانی هالیوود معمولاً دیدگاهی سکولار و انسان‌گرا را ارائه می‌دهند که بر عواقب فاجعه آخرالزمانی متمرکز است، در حالی که گزاره‌های آخرالزمانی دینی - که حول محور ورود یک منجی مذهبی متمرکز شده‌اند - دیدگاهی

1. Kristen Rose, "What Is the Difference between Dystopian, Apocalyptic, and Post-Apocalyptic Fiction?", p.3.
۲. برای نمونه رک: انجیل متی، ۲۹:۲۴-۳۰، عهد عتیق حزقیال نبی ۲۹:۱۰-۱۲، الغیبه للنعمانی، ص ۲۷۷، ح ۶۱، الارشاد، ج ۲، ص ۳۷۸.
3. Hollywood's End of Days: Visions of Biblical Apocalypse and the Transposition of a Secular Science Fiction Film Genre, p.8.

متعالی و مبتنی بر ایمان را ارائه می‌دهند و تمرکز اصلی آن‌ها بر رستگاری معنوی و بازیابی جهان تحت مشیت الهی است.

عمده فیلم‌های پساآخرزمانی هالیوود بدبینانه هستند و بر نقص‌های انسانی و شکنندگی تمدن تأکید می‌کنند و همواره دورانی سرشار از ناامیدی را برای انسان‌ها متصور می‌شوند؛^۱ اما دوران پس از ظهور منجی، به عنوان آرمان شهری مقدر شده توسط خداوند و منجی الهی تصویر می‌شود که در آن، ایمان بر هرج و مرج دنیوی پیروز می‌گردد.

وجود این تفاوت میان دوران پساآخرالزمان فیلم‌های هالیوودی با دوران پس از ظهور منجی الهی، موجب شد تا ضمن محور قرار دادن چند محصول صنعت رسانه‌ای هالیوود، در ابتدا به بیان شاکله‌های اجتماعی به تصویر کشیده شده در فضای پساآخرالزمانی آن‌ها پرداخته شود و در مرحله بعد، به مقایسه این موارد با دوران پس از ظهور منجی پرداخته شود.

شاخصه‌های جامعه پسا آخرالزمانی به تصویر کشیده شده هالیوود

همان‌گونه که بیان شد، در فیلم‌های پساآخرالزمانی هالیوود، گروهی از انسان‌ها به تصویر کشیده شده‌اند که معمولاً داستان‌هایی از بقا، انعطاف‌پذیری و مبارزه برای حفظ بشریت در جهانی ویران شده توسط فاجعه را روایت می‌کنند. آثار تولیدی سینمای هالیوود در این دسته، بسیار متنوع و در محیط‌های مختلفی ساخته شده است. شاخصه‌های بیان شده در ادامه، از جمله مواردی است که در اکثریت قریب به اتفاق این محصولات قابل مشاهده و رصد است. بر همین اساس، در ادامه و پس از بیان هر شاخصه‌ای، سعی می‌شود شاهد مثال فیلم آن نیز ذکر شود.

شاخصه اول: ظهور قبیله‌گرایی

قبیله‌گرایی موضوعی رایج در فیلم‌ها و سریال‌های پساآخرالزمانی است که اغلب به عنوان

۱. آیتی، بررسی سینمای آخرالزمان در سه دهه اخیر، بر اساس کتاب مقدس، ص ۶۹.

پیامد طبیعی فروپاشی جامعه به تصویر کشیده می‌شود. در بسیاری از محصولات این ژانر مشاهده می‌شود که انسان‌های باقی‌مانده در روی کره زمین به زندگی گروهی و قبیله‌ای روی آورده‌اند که اغلب، آداب، آیین‌ها و سیستم‌های اعتقادی منحصر به فرد خود را توسعه می‌دهند و خود را از سایر گروه‌های بازمانده متمایز می‌سازند؛ تا جایی که انزوایی برای برخی به یک دکترین تبدیل می‌شود و با ساخت دیوارهای بلند و سیاست‌های سختگیرانه، سعی در قطع ارتباط با دیگران دارند.^۱

به عنوان نمونه، در سریال «see» مشاهده می‌شود انسان‌های محدودی که در دوران پساآخرالزمان زندگی می‌کنند، در دسته‌های مختلفی تقسیم‌بندی شده و به نوعی به زندگی قبیله‌ای روی آورده‌اند. لازم به ذکر است که یکی از بارزترین جلوه‌های بروز قبیله‌گرایی در جامعه پساآخرالزمانی را می‌توان در سریال «۱۰۰» و یا «فال‌اوت»^۲ نیز مشاهده نمود.

شاخصه دوم: وجود نظام طبقاتی

از جمله شاخصه‌های دیگر نظام اجتماعی در تولیدات پساآخرالزمانی سینمای هالیوود، وجود نظام طبقاتی و اختلاف طبقاتی شدید است.^۳ به عنوان نمونه، در سریال «سیلو»، وجود طبقه‌های مختلف در سیلوهای زیرزمینی به دلیل اختلاف فرهنگی و اجتماعی ساکنان آن است. در طبقات بالا، بخش قضایی و پس از آن شهردار و سپس کلانتر قرار دارند و در طبقه‌های پایین‌تر، مردمی زندگی می‌کنند که خود آنان نیز دارای طبقه‌بندی‌هایی هستند و هرچه به سمت پایین نزدیک می‌شویم، قشر ضعیف‌تر مردم در آنجا زندگی می‌کنند. قلب تپنده این سیلو، یا همان رآکتور تولیدکننده انرژی، در پایین‌ترین طبقه قرار دارد و وظیفه تعمیر و نگهداری دائمی آن بر عهده قشر کارگری است که هر روز باید متحمل سخت‌ترین فشارها و خطرات برای این کار

1. <https://www.imdb.com/list/ls024311584/>.

2. Fallout.

3. <https://ashtales.com/guides/post-apocalyptic-movies>.

باشد. این قشر همواره تحت سلطه مقامات فوقانی برای ادامه حیات در این سیلو هستند. وجود چنین نظام طبقاتی و تفاوت اجتماعی بین ساکنان این سیلو، از نقاط بسیار آشکار به تصویر کشیده شده در این سریال است.

نمونه دیگر این شاخصه را می‌توان در فیلم «الیسیوم»^۱ محصول سال ۲۰۱۳ مشاهده کرد. این فیلم روایتگر داستانی است که در اواخر قرن بیست و یکم، زمین به دلیل آلودگی و جمعیت بسیار زیاد رو به نابودی می‌رود و تا سال ۲۱۵۴، ثروتمندان زمین را ترک کرده و در یک اقامتگاه فضایی بسیار بزرگ و مصنوعی به نام «آلفا» زندگی می‌کنند که در مداری به دور زمین می‌چرخد و از روی زمین قابل مشاهده است. این شهر یا اقامتگاه از لحاظ تکنولوژی بسیار پیشرفته است.

اوج تضاد طبقاتی در این فیلم هنگامی نمایان می‌شود که یکی از ساکنان زمین در اثر یک اتفاق، در معرض رادیواکتیو شدید قرار می‌گیرد و به او گفته می‌شود که فقط پنج روز زنده خواهد ماند. تنها راه علاج او دستگاہی پیشرفته است که قادر به درمان همه بیماری‌ها و حتی بازسازی بافت‌های آسیب‌دیده است؛ اما این دستگاہ فقط برای ساکنان آلفا موجود است و حالا او برای درمان خود چاره‌ای جز رفتن به آلفا ندارد.^۲

شاخصه سوم: اعمال محدودیت‌های شدید

از دیگر شاخصه‌های محصولات پساآخرالزمانی هالیوود، وضع قوانین سخت‌گیرانه و محدودیت‌های شدید برای انسان‌های باقی‌مانده در کره زمین است. این فیلم‌ها اغلب جوامعی را با اعمال محدودیت‌های شدید، به عنوان راهی برای کشف مضامین بقا، کنترل و حفظ ماهیت انسانی پس از حوادث فاجعه‌بار، به تصویر می‌کشند. در ادامه، به چند نمونه از این محدودیت‌ها اشاره خواهد شد.

1. Elysium.

2. Elysium as a Social Allegory: At the nexus of Dystopia, Cyberpunk, and Plutocracy, p.2.

الف) اعمال محدودیت در حیطه‌های دانشی انسان‌ها

در تعدادی از فیلم‌های پساآخرالزمانی مشاهده می‌شود حکومت وقت به هدف حذف تفکر انتقادی و گفتمان روشنفکرانه و همچنین ادامه تسلط بر مردم، با اعمال قوانینی مانع از گسترش علم و دانش در میان انسان‌ها می‌شود. به عنوان نمونه، در فیلم «فارنهایت ۴۵۱»^۱، حکومت کتاب‌ها را می‌سوزاند تا انتشار اطلاعات را کنترل و محدود کند و اطمینان حاصل نماید که مردم، منفعل و مطیع باقی می‌مانند. همچنین در سریال «سیلو»، حاکمیت، تمام منابع و اطلاعاتی را که بازگوکننده تاریخ ماقبل از وقوع حوادث منجر به نابودی آخرالزمانی بوده است، از بین برده و تحقیق و تفحص در این مورد را ممنوع و غیرقانونی اعلام کرده است.

ب) کنترل جمعیتی و اعمال محدودیت در حیطه فرزندآوری

عدم اختیار در فرزندآوری از جمله محدودیت‌های دیگر به تصویر کشیده شده در محصولات پساآخرالزمانی است. نمونه بارز این مورد را در سریال «سیلو» می‌توان مشاهده کرد؛ زیرا انتخاب فرزندآوری برای افراد این سیلو به هیچ وجه در اختیار خود آنان نیست و حاکمیت با قرار دادن کپسولی در رحم تمام زنان این سیلو، مانع فرزندآوری اختیاری شده است. در این داستان، حاکمیت بر اساس عواید و منافع خود تصمیم می‌گیرد کدام یک از زوج‌ها و در چه زمانی اقدام به فرزندآوری کنند. لازم به ذکر است از فیلم‌های دیگری مانند «بخشنده»^۲ و «کاستن»^۳ نیز در موضوع کنترل جمعیت در جوامع آخرالزمانی می‌توان نام برد.

شاخصه چهارم: زندگی در سایه استرس و ترس همیشگی

زندگی همراه با نگرانی و ترس از حوادث و اتفاقات در جامعه مخوف پساآخرالزمانی، یکی از مواردی است که در اکثر قریب به اتفاق فیلم‌های پساآخرالزمانی هالیوود قابل مشاهده و رصد

1. Fahrenheit 451.

2. The Giver.

3. The Thinning.

است. در ادامه، به چند مورد از عوامل به وجود آورنده این نگرانی‌ها و ترس‌ها اشاره خواهد شد.

الف) خطرات به جای مانده از حوادث آخرالزمانی

با وجود اینکه در فیلم‌های پساآخرالزمانی شاهد زندگی گروهی از انسان‌ها در دوران پس از حوادث آخرالزمانی هستیم، در بسیاری از این محصولات، اثرات و تبعات آن حادثه آخرالزمانی هنوز پابرجاست و موجب وحشت انسان‌ها از نابودی به واسطه آن می‌شود. به عنوان نمونه، در تولیداتی همچون سریال «سیلو»، سریال «۱۰۰»، فیلم «فینچ»^۱، فیلم «دونده هزار تو» و ...، اثرات حوادث آخرالزمانی - مانند تغییرات اقلیمی شدید که سکونت در زمین را دشوار ساخته است - هنوز وجود دارد و انسان‌ها همواره در پی یافتن راه‌حلی برای مصون ماندن از این مخاطرات هستند.

ب) وجود حکومت‌های مستبد و زورگو در سایه فروپاشی ساختارهای اجتماعی سابق

فروپاشی حکومت‌ها و تمدن‌های بشری پیش از حادثه آخرالزمانی موجب شده است در دنیای جدید، حکومت‌هایی با ساختارهایی نوین پدید آیند. وجود این نوع حکومت‌های استبدادی از جمله عواملی است که در تعدادی از این محصولات نمایش داده می‌شود و انسان‌های تحت حاکمیت آن، ضمن نگرانی از گزند آن‌ها، در پی یافتن راهی برای رهایی از این حکومت‌ها هستند. نمونه‌هایی از این موضوع را در سریال‌های «سیلو»، «کلونی»^۲، «سرگذشت ندیمه»^۳ و مجموعه فیلم «دونده هزار تو» می‌توان مشاهده کرد.

ج) شیوع بی‌اعتمادی گسترده در میان انسان‌ها

وجود محدودیت‌های مختلف مانند کمبود منابع غذایی و همچنین مخاطرات گوناگون در

1. The Finch.
2. Colony.
3. The Handmaid's Tale.

جوامع پساآخرالزمانی هالیوودی، موجب شده است انسان‌های موجود در آن، حفظ منافع شخصی و جان خود را در اولویت قرار دهند. بازماندگان در روایت‌های پساآخرالزمانی، حتی زمانی که با پیامدهای اخلاقی و ترس از دست دادن انسانیت خود دست‌وپنجه نرم می‌کنند، اغلب دست به اعمال افراطی مانند شکنجه و قتل به نام امنیت می‌زنند.^۱ این ابهام اخلاقی و تمایل به ارتکاب خشونت علیه دیگران، باعث ایجاد فضای بدگمانی و عدم اعتماد می‌شود. به عنوان نمونه، در فیلم «جعبه پرنده»^۲ محصول سال ۲۰۲۳، شیوع بی‌اعتمادی در روابط انسان‌ها با یکدیگر به وضوح به نمایش گذاشته شده است.

شاخصه پنجم: حسرت رسیدن به آینده‌ای روشن در سایه وجود یک منجی

در حالی که در فیلم‌های پساآخرالزمانی، جهانی خشن به تصویر کشیده می‌شود، اغلب بر شخصیت‌هایی متمرکز می‌شوند که به عنوان چراغ‌های امیدواری ظاهر می‌گردند. این فیلم‌ها مضامین امید و رستگاری را در میان شرایط تیره و تاریک به نمایش در می‌آورند و بیانگر تمایل بشریت برای نجات، حتی در تاریک‌ترین شرایط هستند.

به عنوان نمونه، در سریال «سیلو»، وجود یک نجات‌بخش برای افراد در طبقات مختلف به تصویر کشیده شده است. «ژولیت» که قرار است در این سریال، نقش یک منجی را ایفا کند، در ابتدایی‌ترین اقدام در این راستا، با به خطر انداختن جان خود داوطلب می‌شود تا مسئولیت تعمیر رآکتور حیات بخش سیلو را بر عهده گیرد. در ادامه، این شخصیت می‌کوشد با کشف حقیقت ماجرای سیلوه‌ها و فهمیدن سرگذشت اولیه ساکنان آن، افراد طبقات پایین را از زیر یوغ ظلم و ستم حاکمان برهاند. وجود یک منجی در دوران پساآخرالزمان در فیلم‌ها و سریال‌های

1. Fight the Dead, Fear the Living: Post-Apocalyptic Narratives of Fear, Governance and Social Control, p.92-93.
2. Bird Box Barcelona.

متعددی همچون «دونده هزار تو»، انیمیشن «وال-ای»^۱، «میان ستاره‌ای»^۲ و موارد دیگر قابل مشاهده است.

مقایسه شاخصه‌های جوامع پساآخرالزمانی هالیوود با جامعه پسا ظهور منجی

همان‌گونه که در ابتدای این نوشتار ذکر شد، بر اساس مفاهیم و گزاره‌های دینی، شیوع حوادث آخرالزمانی از نشانه‌های پیشینی ظهور منجی آسمانی در ادیان است و بر همین اساس، پس از وقوع این‌گونه حوادث، منجی الهی ظهور خواهد کرد و دوران جدید پس از ظهور منجی آغاز خواهد شد. این در حالی است که در غالب فیلم‌های هالیوودی، دوران پس از حادثه مهیب آخرالزمانی، تفاوت ماهوی با مشابه خود در مضامین دینی دارد و اساساً نمایشگر دورانی سیاه برای جامعه بشریت است.

ویژگی‌هایی که در کتب آسمانی برای دوران پس از ظهور منجی الهی ذکر شده، نشان‌گر عصری شگرف و تمدنی نوین برای جامعه بشری است؛ دورانی طلایی که در آن، همه شاخصه‌های کمال انسانی به اوج می‌رسد و هدف نهایی خلقت، یعنی تحقق کمال انسان، محقق می‌شود. هرچند در مقالات و منابع مختلف به توصیف ویژگی‌های این دوران پرداخته شده، اما در ادامه، به برخی شاخصه‌های مهم و کلیدی جامعه پس از ظهور منجی اشاره خواهیم کرد تا تفاوت اساسی آن با جامعه پساآخرالزمانی در روایت‌های هالیوودی روشن‌تر گردد.

الف) فراوانی نعمت

از جمله شاخص‌ترین اوصافی که در ادیان برای دوران ظهور منجی ذکر شده است، فراوانی انواع نعمت‌های مادی است. به عنوان نمونه، در کتاب مزامیر بیان شده است که در زمان ظهور منجی، در زمین، غلات فراوان خواهد بود و میوه‌های آن مانند سدرهای لبنان بر فراز کوه‌ها موج

۱. Wall-E.

۲. Interstellar.

می‌زند.^۱ همچنین در منابع اسلامی، در قرآن کریم، یکی از مصادیق تمام و کمال آیه ۹۶ سوره اعراف مربوط به دوران پس از ظهور دانسته شده است.^۲ علاوه بر این، احادیث متعدد و متنوعی در این زمینه وجود دارد که بیانگر وفور نعمت در آن دوران است.^۳

ب) گسترش عدالت

از دیگر شاخصه‌های مهم و تأثیرگذار جامعه دوران ظهور منجی، عدالت محوری و گسترش عدل و داد است که در احادیث اسلامی و همچنین کتب آسمانی شرایع دیگر قابل مشاهده است. به عنوان نمونه، در کتاب اشعیا آمده است: «حکومت بر دوش او خواهد بود... و بر تاج و تخت داوود تکیه خواهد زد و فرمان دهد و قضاوت و عدالت را از آن زمان به بعد، حتی تا ابد، برقرار کند.^۴ در منابع اسلامی نیز مضامین برپایی عدالت در دوران ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه به وفور یافت می‌شود.^۵

ج) امنیت فراگیر

از شاخصه‌های مهم دیگر دوران ظهور، فراهم شدن امنیت برای پیروان حقیقی منجی آسمانی است. امنیتی که مصادیقی از آن در متون دینی اشاره شده است. به عنوان نمونه، در کتاب اشعیا می‌خوانیم: گریه و بره با هم تغذیه خواهند کرد... خداوند می‌گوید که در تمام کوه مقدس من، نه آسیبی خواهند رساند و نه ویران خواهند کرد.^۶ همچنین در منابع اسلامی، مصداق تمام و کمال

۱. مزامیر ۷۲: ۱۶.

۲. حلی، مختصر البصائر، ص ۱۷۰.

۳. به عنوان نمونه رک: نعمانی، الغیبه للنعمانی، ص ۲۳۷؛ ابن حنبل، مسند أحمد بن حنبل، ج ۱۷، ص ۲۵۴؛ مقدسی، عقد الدرر، ۱۹۵؛ طبرسی، اعلام الوری، ۴۶۳؛ ابن طاووس، التشریف بالمنن فی التعریف بالفتن، ص ۱۴۶.

۴. اشعیا ۹: ۶-۷.

۵. به عنوان نمونه رک: کلینی، کافی، جلد ۱، ص ۳۳۸، ح ۷؛ طوسی، الغیبه للطوسی، ۱۸۰؛ ابوداود، سنن أبي داود، ج ۴، ص ۱۸۳۲، ح ۴۲۸۵؛ سیوطی، العرف الوردی، ص ۶۲.

۶. اشعیا ۲۵: ۶۵.

آیه ۵۵ سوره نور - که در آن وعده امنیت داده شده است - مربوط به زمان ظهور امام مهدی عجل الله فرجه بیان شده است.^۱ احادیثی با مضمون گسترش امنیت نیز به وفور یافت می‌شود؛ از جمله امام باقر عجل الله فرجه می‌فرماید: «به خدا سوگند، یاران مهدی آن اندازه می‌جنگند تا خدا به یگانگی پرستیده شود و به او شرک نوزند و تا آن جا که پیرزنی سالخورده و ناتوان از این سوی جهان به آن سوی، رهسپار شود و کسی متعرض او نشود.»^۲

د) تفکیک میان مومنان و کافران و یکدست شدن مومنان و صالحان

از دیگر خصوصیات جامعه آرمانی که در ادیان الهی بدان وعده داده شده، خالی شدن زمین از غیرمؤمنان و بدکاران است. در حکومت موعود ادیان، کافران و غیرمؤمنان جایگاهی نخواهند داشت و از جمله مهم‌ترین مأموریت‌های منجی آسمانی، پاک‌سازی زمین از وجود این گروه است. به عنوان نمونه، در کتاب متی می‌خوانیم: هنگامی که پسر انسان در جلال خود بیاید و همه فرشتگان با او، بر تخت جلال خود خواهند نشست. همه امت‌ها در حضور او جمع خواهند شد و مانند شبان، مردم را از یکدیگر جدا خواهد کرد.^۳ در روایات اسلامی نیز نمونه‌های زیادی که بر این مهم دلالت داشته باشد، وجود دارد.^۴

موارد فوق تنها نمونه‌هایی از اوصاف طلایی دوران ظهور منجی الهی در ادیان است و علاقه‌مندان می‌توانند با رجوع به منابع دیگر، به طور مفصل به مطالعه کامل این اوصاف بپردازند.^۵

بیان اوصاف جوامع پساآخرازمانی به تصویر کشیده شده در سینمای هالیوود و همچنین

۱. نعمانی، الغیبه، ص ۲۴۱.

۲. عیاشی، تفسیر العیاشی، ج ۲، ص: ۶۱.

۳. متی ۲۵: ۳۱-۳۲.

۴. به عنوان نمونه رک: نعمانی، الغیبه، ص ۲۴۲، ح ۳۹.

۵. به عنوان نمونه رک: ری شهری، دانشنامه امام مهدی عجل الله فرجه، ج ۹، ص ۱۳۴، بخش دوازدهم: سیره حکومتی امام مهدی عجل الله فرجه.

همچنین <https://www.whatthebibleteaches.com/wbtL204.htm>

اوصاف بیان شده برای آرمان شهر پس از ظهور منجی الهی در ادیان، گویای تفاوتی بنیادین و اساسی میان این دو است. در جامعه پساآخرالزمانی هالیوودی، با تمدنی مواجه هستیم که خصلت‌های اخلاقی انسان‌ها در آن نه تنها رشد و تکامل پیدا نکرده است، بلکه شاهد پسرفت آن حتی به مواردی همچون قوم و قبیله‌گرایی هستیم؛ حال آنکه دوران ظهور منجی الهی، دوران کمال عقول انسان‌ها^۱ و تعالی خصلت‌های اخلاقی است.

در جامعه پساآخرالزمانی هالیوود، تنها ملاک برتری انسان‌ها، علم و ثروت ترسیم شده است و جایگاه‌های اجتماعی متعالی و دسترسی به امکانات و منابع بیشتر، تنها در اختیار افرادی است که این دو شاخصه را دارا باشند. اما در حکومت منجی الهی، ملاک برتری انسان‌ها بر اساس تقوا و ایمان به منجی خواهد بود. غنی و فقیر بودن در آن حکومت معنای خود را از دست خواهد داد و امکانات و منابع موجود در کره زمین، میان تمام انسان‌ها به مساوات تقسیم خواهد شد.^۲

از دیگر شاخصه‌های موجود در پساآخرالزمان هالیوودی، حسرت داشتن زندگی بهتر و رسیدن به آینده‌ای روشن است. فراهم نبودن بسیاری از ضروریات زندگی بشری، عدم وجود امنیت، ترس انسان‌ها از گزند یکدیگر، محدودیت‌های شدید و وجود حکومت‌های مستبد، همگی باعث شده‌اند انسان موجود در این جامعه، هیچ‌گاه به آرامش و لذت حقیقی دست نیابد و همواره حسرت رسیدن به آینده‌ای روشن را در وجود خود حفظ کند. اما در جامعه پس از ظهور و در حکومت منجی الهی، تمام لوازم کمال و رسیدن به آرامش تحقق یافته است و انسان در آن زمان می‌داند هیچ آینده‌ای بهتر از زمان حال برای او متصور نیست؛ بر همین اساس، هیچ حسرتی برای رسیدن به آینده‌ای بهتر در دل ندارد.

۱. راوندی، الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۸۴۰، ح ۵۷.

۲. اذا ظهر القائم... و يسوي بين الناس حتى لا تری محناجا الى الزكاه. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۹۰، ح ۲۱۲.

نتیجه گیری

تعدد و تکرار تولیدات سینمای هالیوود در حوزه آثار پساآخرالزمانی و بازنمایی جوامع آینده، نشانگر شکل‌گیری الگویی مشخص و تکرارشونده در این گونه روایت‌هاست؛ الگویی که اغلب، جوامعی فروپاشیده، خشن و آکنده از بحران‌های اخلاقی و اجتماعی را به تصویر می‌کشد. این جوامع نه تنها از آرمان شهر فاصله دارند، بلکه در بسیاری از ابعاد انسانی و تمدنی، عقب‌گردی محسوس نسبت به دوران پیش از فاجعه آخرالزمانی تجربه کرده‌اند.

این در حالی است که در منابع اصیل دینی، جامعه پس از ظهور منجی آسمانی، نقطه اوج تاریخ بشر و تحقق بخش نهایی‌ترین آرمان‌های انسانی معرفی شده است؛ جامعه‌ای که در آن، عدالت، معنویت، امنیت و شکوفایی عقلانی و اخلاقی به کمال می‌رسد و انسان به مقام حقیقی و شایسته خود نائل می‌شود.

این تقابل بنیادین میان تصور سینمایی غرب از دوران پساآخرالزمانی و تصویر الهیاتی ادیان، از تفاوتی ریشه‌ای در نگرش به انسان، تاریخ و غایت آفرینش حکایت دارد. روشن‌ساختن این تفاوت و تبیین دقیق نگاه متعالی ادیان الهی در برابر روایت‌های مغشوش و مادی‌گرایانه غرب، ضرورتی انکارناپذیر در مسیر احیای معرفت دینی و گفتمان معنوی در جهان معاصر است. از این‌رو، تبلیغ، روشنگری و بازخوانی انتقادی این موضوع، وظیفه‌ای اساسی برای همه اندیشمندان و دغدغه‌مندان حوزه دین و فرهنگ به شمار می‌آید.

فهرست منابع

قرآن کریم

کتاب مقدس

۱. ابن حنبل، احمد بن محمد، مسند احمد بن حنبل، مؤسسة الرسالة، بیروت، ۱۴۱۶ ق.
۲. ابن طاووس، علی بن موسی، التشریف بالمنن فی التعریف بالفتن، موسسه فرهنگی صاحب الامر علیه السلام، قم، ۱۴۱۶ ق.
۳. ابوداود، سلیمان بن اشعث، سنن ابی داوود، دارالحديث، مصر، ۱۴۲۰ ق.
۴. آیتی و سلطانی، نصرت الله و عباس، بررسی سینمای آخرالزمان در سه دهه اخیر، بر اساس کتاب مقدس، مجله عصر آدینه، شماره ۱۷، بهار ۱۳۹۵، ص ۶۹-۹۸.
۵. جمعی از نویسندگان، گونه‌شناسی منجی موعود در ادیان، انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ۱۳۸۸ ش.
۶. حلّی، حسن بن سلیمان، مختصر البصائر، جماعة المدرسين، مؤسسة النشر الاسلامی، قم، ۱۳۹۷ ش.
۷. خندقی، امین، آخرالزمان و آینده‌گرایی سینمایی، تحلیل بیش از ۵۰۰ فیلم، ولا منتظر، قم، ۱۳۹۱ ش.
۸. راوندی، قطب‌الدین، الخرائج و الجرائح، سعید بن هبة الله، مؤسسه امام مهدی علیه السلام، قم، ۱۴۰۹ ق.
۹. سیوطی، عبد الرحمن بن ابی بکر، العرف الوردی فی أخبار المهدی علیه السلام، المجمع العالمی للتقريب بين المذاهب الإسلامية، المعاونة الثقافية، مركز التحقيقات و الدراسات العلمية، تهران، ۱۳۸۵ ش.
۱۰. شاکری زواردهی، روح الله، منجی در ادیان، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام، قم، ۱۳۸۷.

۱۱. طبرسی، فضل بن حسن، **اعلام النوری باعلام الهدی**، دارالکتب الإسلامية، تهران، ۱۳۹۰ش.

۱۲. طوسی، محمد بن حسن، **الغیبه**، مؤسسه المعارف الاسلامیه، قم، ۱۴۲۵ق.

۱۳. عیاشی، محمد بن مسعود، **تفسیر العیاشی**، المطبعة العلمية، تهران، ۱۳۸۰ش.

۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، **الكافی**، دارالکتب الإسلامية، چاپ چهارم، تهران، ۱۴۰۷ق.

۱۵. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، **بحار الأنوار**، دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ق

۱۶. محمدی ری شهری، محمد، **دانشنامه امام مهدی عج**، انتشارات دارالحديث، قم، ۱۳۹۳ش

۱۷. محمدی، محمدحسین، **آخر الزمان در ادیان ابراهیمی**، بنیاد فرهنگي حضرت مهدی موعود عج، قم، ۱۳۹۵.

۱۸. مفید، محمد بن محمد، **الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد**، کنگره شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ق.

۱۹. مقدسی شافعی سلمی، **عقد الدرر فی أخبار المنتظر عج**، یوسف بن یحیی، مسجد مقدس جمکران، قم، ۱۴۲۸ق.

۲۰. نعمانی، محمد بن ابراهیم، **الغیبه**، مكتبة الصدوق، تهران، ۱۳۹۷ش.

22. Assadi, A., & Zeynali, R. (2015). Representation of the Apocalypse in Hollywood Cinema. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences*, 5(4S), 78–83. ISSN: 2090-4274.

23. Degouveia, A. (2016). *Hollywood's End of Days: Visions of Biblical Apocalypse and the Transposition of a Secular Science Fiction Film Genre* (Doctoral thesis). University of East Anglia.

24. Kolpin, S. L. (2014). *Fight the Dead, Fear the Living: Post-Apocalyptic Narratives of Fear, Governance and Social Control* (Master's thesis, Wilfrid Laurier University). *Theses and Dissertations (Comprehensive)*, 1682.

25. Longman Dictionary. (n.d.).
26. Oxford English Dictionary. (n.d.).
27. Rose, K. (2022). What is the difference between dystopian, apocalyptic, and post-apocalyptic fiction? YA Hotline, (115), 3–5.
28. Ulusoy, E. (2020). Elysium as a social allegory: At the nexus of dystopia, cyberpunk, and plutocracy. Markets, Globalization & Development Review, 5(3), Article 5.
29. <https://www.imdb.com/list/ls024311584/>
30. <https://ashtales.com/guides/post-apocalyptic-movies>
31. <https://reel-librarians.com/2017/05/24/books-and-book-burning-in-fahrenheit-451/>
32. <https://www.theodysseyonline.com/bird-box-life-lessons>